

Bakterier og biopolitik

Materiel modernisme i Joseph Conrads The Nigger of the “Narcissus”

Denne artikel er et bidrag til undersøgelsen af mulige relationer mellem tidlig modernistisk litteratur og litteraturkritik og den samtidig opståede bakteriologi inden for medicinvidenskaben. Bakteriologien problematiserede eksisterende forestillinger om det menneskelige i det 19. århundredes sidste årtier og bidrog til formationen af nye. Bakteriologien udfordrede forestillingen om somatisk selvkontrol ved at sløre skellet mellem kroppen og den omgivende verden (Otis 1999, 119-20). Den voksende bevidsthed om, at mikroskopiske, para- eller underfænomenale organismer er i stand til at kolonisere kroppen og til at formere sig i den, affødte en mistilid til det menneskelige sansesystem og skabte grobund for en mikrobomani, som medicinen selv bidrog til via oplysningskampagner, der fremstillede bakterier som allestedsnærværende, kraftfulde og destruktive (Vigarello 1988). Denne bevidsthed slog imidlertid også sprækker i det antropocentriske verdensbillede, der havde været dominerende siden Oplysningstiden, et verdensbillede, der placerede mennesket og dens kultur i centrum af verden og det ikke-menneskelige og naturen i periferien af den. Bakteriologien demonstrerede, at dette verdensbillede ikke taler sandt: at vi eksisterer i symbiose med en myldrende mangfoldighed af ikke-menneskelige organismer.

I det vekselvirkende forhold mellem mikrobomani og et gryende post-antropocentriske verdensbillede havde bakterier en stor forestillingsmæssig indflydelse under og efter bakteriologiens opståen. Bakterier blev, som en metaforisk matrice, anvendt til at beskrive forholdet mellem indre og ydre på en perspektivisk skala, der strakte sig fra individniveau til nationalt og endda globalt niveau. Som sådan blev de brugt i forsøget på at begribe en verden i forandring, fænomenologisk og psykologisk, såvel som socialt og politisk. Dette forsøg fandt ikke mindst sted i litteraturen. Det er min overordnede pointe, at det for en række prominente forfatters vedkommende er deres bakterielle fokus på denne verden i forandring, der rykker deres digtning i retning af en modernistisk poetik. En af disse er den polsk-fødte,

britiske forfatter Joseph Conrad (1857-1924). Artiklen er en læsning af hans tidlige roman *The Nigger of the "Narcissus"* (1897), der af kritikere som Michael Levenson og Michael North er blevet beskrevet som et af Conrads første modernistiske værker – og som et af de første modernistiske romanværker overhovedet (Levenson 1986, North 1994).

Kroppens modstand mod, og hengivelse til, de bakterier, der bebor den, udgør baggrunden for denne læsning, mens fokus er på en biopolitisk analyse af den sociale dynamik, som Conrad iscenesætter i *The Nigger of the "Narcissus"*. I artiklens første afsnit diskuterer jeg omdrejningspunktet for de handlinger, der fremstilles i romanen, nemlig den ambivalens, der udgår fra karakteren James Wait. I det næste præsenterer jeg, hvad jeg opfatter som et relevant teoretisk perspektiv på Waits effekt, nemlig Roberto Espositos udvikling af Michel Foucaults forestilling om biopolitik via de forbundne begreber *immunitas* og *communitas*. I tredje afsnit demonstrerer jeg, hvordan Espositos begreber kan anvendes i en analyse af den sociale dynamik i romanen, og i det fjerde relaterer jeg denne dynamik til den elasticitet, der præger romanens udsigelsesforhold. I artiklens femte afsnit diskuterer jeg med afsæt i Jane Bennetts *Vibrant Matter* (2010) et vigtigt aspekt af den sociale dynamik, som til en vis grad udfordrer Espositos begreber, nemlig i hvor høj grad den er materielt forankret. Endelig drager jeg i det korte afsluttende afsnit nogle konklusioner angående romanens modernisme på baggrund af min læsning af den.

I. James Waits ambivalens

Emnet for *The Nigger of the "Narcissus"* er koffardiskibet *Narcissus'* færd fra Bombay til London, en rejse, der undervejs obstrueres af en storm, hvor skibet er nærved at synke, af en lang periode med modvind, hvor det "seemed to have forgotten the way home" (Conrad 1979a, 88),¹ og af uro blandt mandskabet, der næsten leder til mytteri.² Besætningen på *Narcissus* består af 26 mænd, hvoraf 18 er menige medlemmer. Et af disse er en stor, vestindisk sømand ved navn James Wait, og det er hans karakter, der er omdrejningspunktet for begivenhederne under rejsen. Fra romanens start henledes læserens opmærksomhed på den måde, som Waits helbred, eller rettere sagt, hans iscenesættelse af sit helbred, påvirker omgivelserne: "He put his hand to his side and coughed twice, a cough metallic, hollow, and tremendously loud; it resounded like two explosions in a vault; the dome of the sky rang to it, and the iron plates of the ship's bulwarks seemed to vibrate in unison" (11). Wait udfører nødigt og dårligt sit arbejde ombord. Efter en uge til søs erklærer han, at hans mangel på energi skyldes hentæringen af hans lunger, det vil sige tuberkulose, og han beordres til køjs i folkelukafet. Den uro, der i stigende grad karakteriserer atmosfæren i det isolerede og afgrænsede sociale rum, som *Narcissus* udgør, skyldes en langvarig usikkerhed angående Waits helbred. Er han en døende mand, som han hævder, eller er han en "black fraud", som sømanden Donkin erklærer (25).³

Uanset om besætningen tror, at Waits sygdom er virkelig eller forestillet, dominerer han skibet med den. Han stiller sin forestående død til skue, gør ved enhver lejlighed skibskammeraterne opmærksomme på den og på deres mangelfulde hensyntagen til ham. Han profiterer skruppelløst af sin tilstand uden at vise tegn

på taknemmelighed. Waits tilstedeværelse ombord på *Narcissus* antager således en parasitær form, der opskaleret afspejler tilstedeværelsen af tuberkulosebakterier i hans krop. Uden at parasit-figuren udgør et decideret topos i litteraturen, kan man notere sig, at man genfinder den i andre værker, udgivet i sidste halvdel af det 19. og første halvdel af det 20. århundrede, f.eks. i Herman Melvilles novelle "Bartleby, the Scrivener" (1853) og i Franz Kafkas fortælling *Die Verwandlung* (1915). Der er nogle markante overensstemmelser mellem Conrads, Melvilles og Kafkas fremstillinger af henholdsvis figurerne Wait, notaren Bartleby og den handelsrejsende Gregor Samsa. Skildringen af deres parasitære egenskaber indgår i alle tre tilfælde i en arbejdskontekst og bidrager til at stille spørgsmålstejn ved værdien af dette arbejde, de fremstår alle tre som gådefulde og vedbliver at være det, ligesom de alle tre afgår ved døden.

For Wait er syg. Under rejsen bliver hans symptomer på tuberkulose mere og mere åbenlyse, men mens de gør det, begynder Wait at insistere på at hans tilstand bedres, og mandskabet føjer ham i denne tro på trods af de åbenlyse tegn på det modsatte. Han dør ombord på skibet, inden det når London, og hans lig nedsænkes i havet. Under hele rejsen er hans sygdom imidlertid ulæselig for mandskabet:

“ You couldn’t see that there was anything wrong with him: a nigger does not show. He was not very fat – certainly – but then he was no leaner than other niggers we had known. He coughed a lot, but the most prejudiced person could perceive that, mostly, he coughed when it suited his purpose. He wouldn’t, or couldn’t, do his work – and he wouldn’t lie-up. (27)

“Vile ikke, eller kunne ikke”: Wait udfordrer klare skillelinjer mellem styrke og invaliditet, mellem selvstændighed og afhængighed, og, i sidste instans, mellem realitet og fremtræden. Hans figur fremstår fremfor alt som et princip i *The Nigger of the "Narcissus"*, som en inkarnation af ambivalens. Skelner man med E.M. Forsters distinktion mellem "flade" og "runde" karakterer som metafor for henholdsvis en- og flerdimensionale fiktive figurer (Forster 1985, 67-78), fremstår Wait på samme tid som begge dele. Som Conrad skriver i sit forord til den første amerikanske udgave af romanen, "To my Readers in America" (1914): "in the book he [Wait] is nothing; he is merely the centre of the ship's collective psychology and the pivot of the action" (Conrad 1979b, 168). Det korresponderer med Waits introduktion i romanen i form af et udvisket navn på styrmandens mønstringsliste: "Can't make out the last name. It's all a smudge" (10). Den demonstrative symbolik i Waits navn (i den danske oversættelse hedder han "James Holdt") påpeger den forsinkende ("wait") og byrdefulde ("weight") effekt, som denne ambivalens har på *Narcissus'* fremfærd.

Romanen beskriver, hvordan mandskabet inficeres af denne ambivalens, mens skibet bevæger sig fra Indien til England. I en kortfattet diskussion af romanen i artiklen "Maritime rytmer" (2013) skriver Søren Frank rammende, at atmosfæren ombord på skibet "bringer mindelser frem om en patologisk, dysfunktionel sygdomstilstand" (Frank 2013, 175). Infektionsmetaforen kommer eksplicit til udtryk og må forstås i sammenhæng med Waits parasitære tilstedeværelse ombord: "a black mist emanated from him; a subtle and dismal influence; a something cold and gloomy

that floated out and settled on all the faces like a mourning veil” (21). Donkin, som konsekvent forsøger at undgå arbejde, søger ofte hen i det lille sygelukaf, hvor Wait bliver installeret af kaptajnen, og smides ud af styrmanden ved flere lejligheder. Denne modstand mod opvartningen af Wait bliver mødt af en “inexpressible scandal” (63) af mandskabet, der samler sig omkring styrmanden:

“What?” growled Mr. Baker [styrmanden], turning menacingly at the mutter, and the whole half-circle like one man stepped back a pace. [...] [T]he sail set, he would go slowly aft and stand looking at the compass for a long time, careworn, pensive, and breathing hard as if stifled by the taint of the unaccountable ill-will that pervaded the ship. “What’s up amongst them?” he thought. (63)

Hvad der er “i gære” blandt mandskabet, er Waits ambivalens, der udgår fra hans iscenesættelse af sit helbred. Den antager en næsten fysisk form, der forurener (“taint”) atmosfæren ombord og gør det vanskeligt for styrmanden at trække vejret.

II. Biopolitik, *immunitas* og *communitas*

Et relevant teoretisk perspektiv på fremstillingen af Waits effekt i Conrads roman er begrebet biopolitik. I det afsluttende kapitel i første bind af *Seksualitetens historie, Viljen til viden* (1976), udpeger Michel Foucault, hvad han benævner som samfundets “biologiske modernitetstærskel” (Foucault 1978, 148): en tærskel, der markerer det tidspunkt, hvor selve det menneskelige liv bliver genstand for de politiske magtkampe og økonomiske strategier. Det moderne menneske er ifølge Foucault “et dyr, i hvis politik dets eget liv som levende væsen sættes på spil” (ibid.). Denne biopolitik har i de moderne “disciplinære samfund” og i de senmoderne “kontrolsamfund”⁴ ytret sig i to overordnede former: Dels i disciplineringen af legemet gennem udviklingen af en række institutioner, som individet passerer igennem i sin levetid, og som underlægger dets krop konformerende bevægelsesmønstre. Disse lukkede miljøers ideelle projekt er især synligt i fabrikken: at sammensætte en produktiv kraft, hvis effekt vil være større end summen af de elementer, den er udgjort af. Dels i reguleringen af befolkningen gennem en integrering af økonomien (forstået som husførelse) og politikken (forstået som styring af staten). Denne nye politiske økonomi retter sig mod livsbetingelserne i form af befolkningens almene sundhedstilstand og levetid, dens ernæring, boligformer etc.

Forskellige aspekter af Foucaults begreb har siden hans død i 1984 været genstand for en videreudviklende diskussion. Thomas Lemke udpeger som et af disse spørgsmålet om, hvordan biopolitik “differentiate[s] itself analytically and historically from other eras and from other political formations?” (Lemke 2016, 57). Blandt dem, der har beskæftiget sig med dette spørgsmål, er den italienske filosof Roberto Esposito (f. 1950). Han er særlig interessant i denne kontekst, fordi han relaterer biopolitik til de bakterie-relevante begreber *communitas*, fællesskab eller samfund og *immunitas*, immunitet. Mens immunologien som fagfelt opstod omkring år 1900 som følge af den tidlige bakteriologis fokus på bakterier som sygdomsfremkaldende agenter og dens udvikling af den såkaldte “kimteori” angående klassiske infekti-

onssygdommes ætiologi (Porter 1996, 189), retter aktuel bakteriologisk forskning i stigende grad opmærksomheden netop mod samspillet eller fællesskabet mellem bakterier og den menneskelige krop. Det uddyber jeg nedenfor. Esposito har beskæftiget sig med forholdet mellem de tre begreber i en lang række artikler og bøger fra omkring årtusindskiftet, men jeg refererer her til artiklen “Community, Immunity, Biopolitics” (2012), hvor han fremstiller det koncist og prægnant.

Det latinske substantiv *communitas* er et kompositum: *cum* betyder “med”, og *munus* enten “lov” eller “gave”. At tilhøre et fællesskab indebærer at give afkald på sin individuelle identitet, som en lov og en gave, i en “progressive process to openness to the other-than-self” (Esposito 2012, 84). *Immunitas* henviser derimod til en situation, hvor dette afkald annulleres i konstruktionen af barrierer mod udefrakommende trusler, som det fremgår af termens anvendelse i en juridisk og i en medicinsk kontekst. Både når individet *har* immunitet, og når det *er* immunt, afskæres det fra omgivelserne. Immunitet er nødvendig for opretholdelsen af livet, men Esposito påpeger, at den, idet den når et vist stadium, ikke blot beskytter livet, men også forhindrer dets udvikling: “immunization at high doses is the sacrifice of the living – of every qualified life, that is – for the sake of mere survival. It is the reduction of life to bare biological matter” (85). Esposito trækker her, ligesom kollegaen Giorgio Agamben gør det i sine skrifter (se f.eks. Agamben 2005, 199) på den antikke distinktion mellem *zoé*, der refererer til selve det at leve, fælles for alle væsner, og *bios*, der betegner en kvalificeret livsform, karakteristisk for et individ eller en gruppe.

Ifølge Esposito er immunitet “the exact point of tangency between the sphere of life and that of politics” (86). Han anvender begrebet til at analysere, hvad han anser for en grundlæggende tvetydighed i biopolitik-begrebet, der er udstrakt mellem to poler: på den ene side en livsbenægtende fortolkning, hvor biopolitik antager en begrænsende form, og på den anden side en livsbekræftende fortolkning, hvor begrebet antager en frigørende form. Denne tvetydighed sløver begrebet analytisk og historisk. Den negative fortolkning af biopolitik gør det umuligt at skelne historisk mellem det disciplinære samfund og det foregående suveræne, mens de i den positive fortolkning fremstår som fuldstændig adskilte. Med begreberne *immunitas* og *communitas* forsøger Esposito at tydeliggøre disse to fortolkninger af biopolitik og forholdet imellem dem. Den livsbenægtende fortolkning refererer ikke til en ekstern magts undertrykkelse af livet, men til livets eget forsøg på at forsvare sig mod de farer, der truer det, via en immunisering, der imidlertid står i modsætning til andre behov. Når immuniseringen intensiveres i en sådan grad, at den ikke længere beskytter, men truer livet, opstår der en tilstand af auto-immunitet: “A similar dynamic is also recognizable in the body politic, when the protective barriers against the outside begin to represent a greater risk than what they are intended to prevent.” (86)

Fra den levende materies synsvinkel har alle politiske former igennem historien været biopolitiske. Hvad der karakteriserer intensiveringen af biopolitikken i moderniteten, er denne tendens til, at livet immuniseres, der gør det til et politisk objekt. Hvis livet skal være et politisk subjekt, er opgaven ifølge Esposito “to overturn in some way – indeed in every way – the balance of power between “common”

and “immune”; to separate the immunitary protection of life from its destruction by means of the common” (87-88). Det fælles adskiller sig på den ene side fra det private, og på den anden fra det offentlige. Hvad der er fælles, er alles og ingens, det ejes ikke af individer, og heller ikke af staten, men er en juridisk uafgjort zone, der er blevet reduceret i moderniteten. Esposito daterer specifikt reduktionen til den tidlige oplysningstid, hvor liberalistiske tænkere som John Locke og Hugo Grotius begynder at italesætte nødvendigheden af at nedbryde “a world given by God to everybody – in other words, to no one in particular – into what belongs to individual owners and what belongs to the state” (89). For Esposito må kampen for en affirmativ biopolitik tage udgangspunkt i en bestræbelse på at udvide det rum, som det fælles optager, mellem det private og det offentlige, via en opmærksomhed på “common goods” (88), fælles goder.

Et eksempel på et fælles gode kunne være menneskekroppen. Som aktuel forskning i det humane mikrobiom påpeger, er forholdet mellem kroppen og bakterier karakteriseret ved en gensidig nytteværdi: Bakterier understøtter diverse livsopretholdende processer på og i kroppen og omvendt (Worning 2014, 41-63).⁵ I denne forstand udgør kroppen et fællesskab, et økosystem, hvor bakterier og menneskeceller interagerer i en “progressive process to openness to the other-than-self”, som Esposito formulerer det. Et teoretisk fundament for denne forståelse af menneskekroppen er den såkaldte endosymbiont-hypotese, der har vundet større og større indflydelse inden for mikrobiologien i de seneste 40 år. Endosymbionter er encellede organismer, der lever i en anden organisms celler til gavn for begge parter. Ifølge hypotesen er eukaryoter – celler med en kerne, som dyrs, svampes og de fleste planters organismer udgøres af – udviklet via et symbiotisk forhold mellem prokaryoter – celler uden kerne, det vil sige bakterier. En konsekvens af hypotesen er, at evolutionens hovedprincip ikke er mutationer af genomet med henblik på den stærkeste organisms overlevelse, men interaktion og gensidig afhængighed mellem aldeles ubeslægtede genomer. Som den prominente fortæller for hypotesen, den amerikanske biolog Lynn Margulis og hendes søn, forfatteren Dorion Sagan formulerer det: “Life did not take over the globe by combat, but by networking” (Margulis og Sagan 1997, 29).

III. Immunitet og fællesskab på Narcissus

Espositos begreber er nyttige for en analyse af den sociale dynamik, som Conrad iscenesætter i *The Nigger of the “Narcissus”*. Livet ombord på skibet er karakteriseret ved en minutøs regimentering af livet, der har produktionen af værdi som mål – i dette tilfælde transporten af materielle goder, som det britiske imperiums ekspansion i dets storhedstid fra omkring 1880-1920 byggede på. Disciplinen på skibet er af mandskabet blevet internaliseret som instinkt, og den korporlige afstraffelse af medlemmerne, der følger dens overtrædelse, bliver sædvanligvis mødt af en “ceremonious silence” (25) fra deres kammeraters side. Følger man Espositos argumentation, er den biopolitiske kraft, der udøves over de menige sømænd, imidlertid ikke en ekstern magts undertrykkelse af livet, men en bestræbelse på at immunisere det imod de farer, der truer skibet udefra (i form af vind og vejr) og indefra (i form af mytteri):

“ The men had shaken into their places, and the half-hourly voice of the bells ruled their life of unceasing care. Night and day the head and shoulders of a seaman could be seen aft by the wheel, outlined high against sunshine or starlight, very steady above the stir of revolving spokes. The faces changed, passing in rotation [...] but all akin with the brotherhood of the sea; all with the same attentive expression of eyes, carefully watching the compass or the sails. (18)

Denne immunisering er naturligvis nødvendig, men som Esposito anfører, har den en reducering af livet som effekt. Det kommer til udtryk i beskrivelsen af livet ombord som en tilstand af “uophørlig påpasselighed”, som mandskabet “rystes på plads i” via regulerende klokkeslag, og i den de-subjektiverende karakteristisk af besætningens medlemmer som ét “påpasseligt blik”. Her antager biopolitikken en livsbegrænsende form.

Det bør dog bemærkes, at denne kritiske forståelse af fremstillingen af livet på *Narcissus* ikke er sammenfaldende med den dominerende implicite forfatterholdning i romanen. Som den højstemte vending “havets broderskab” indikerer, kan *The Nigger of the “Narcissus”* bestemt læses som en roman, der besynger det maritime livs arbejdsfællesskab. Holdningen kommer primært til udtryk på karakterniveau, via den idealiserende fremstilling af den gamle sømand Singleton og den degraderende fremstilling af hans kollega Donkin. Singleton er i romanen bærer af søfartslivets gamle, men forgangne dyder, han fremstilles i et nostalgisk skær som repræsentant for mænd, der “had been strong, as those are strong who know neither doubts nor hopes” (15). Han er ét med skibet, uudgrundelig vis, og, som navnet indikerer, ureflekteret. Donkin er repræsentant for den fremvoksende, selvbevidste arbejderklasse, som Conrad bestemt ikke fremstår som talsmand for i romanen. Han er usolidarisk og opportunistisk, skyr arbejde, og er altid parat til at forsvare sine rettigheder over for officererne. Den modsætningsfulde fremstilling af Singleton og Donkin kommer til udtryk i deres respektive attitude til Wait. Som det eneste besætningsmedlem er Singleton upåvirket af hans ambivalens, mens Donkin bruger den til at skabe uro på skibet og dermed bliver det primære medium for dens sociale effekt.

I forhold til bestræbelsen på at immunisere livet på *Narcissus* diskuteret ovenfor, kan Waits ambivalente iscenesættelse af sit helbred forstås som biopolitisk i den livsbekræftende forstand. Hans inficering af mandskabet tager form af en menneskeliggørelse, der støder sammen med den strenge disciplin ombord:

“ He was demoralising. Through him we were becoming highly humanised, tender, complex, excessively decadent: we understood the subtleties of his fear, sympathised with all his repulsions, shrinkings, evasions, delusions – as though we had been over-civilised, and rotten, and without any knowledge of the meaning of life. (85)

Passagens afsluttende fordømmelse (“over-civilised” etc.) af den komplekse medmenneskelige forståelse og sympati, som mandskabet udvikler via Wait, kalder på spørgsmål: Hvad er da meningen med menneskelivet, hvis ikke at agere menneskeligt? I hvilken sags tjeneste er den moral, som Wait nedbrøder, hvis ikke

denne? Fraværet af svar på disse spørgsmål har en underminerende effekt på for dømmelsen.

Det sociale rum ombord på *Narcissus* er organiseret i distinkte ejerskabsforhold, som bliver italesat eksplicit i romanen. Hvert besætningsmedlem ejer sit udstyr, mens besætningen som helhed ejes af skibet. Det hierarkiske forhold mellem besætning og skib er indiskutabelt. Under stormen, hvor *Narcissus* får slagside og er nærved at synke, beklager et af besætningsmedlemmerne sig over, at masterne ikke bliver kappet, hvilket kunne bidrage til at rette det op: “The old man [kap-tajnen] wouldn’t have it ... much he cares for us,” whispered another. – “Care for you!” exclaimed Mr. Baker [styrmanden] angrily. “Why should he care for you? [...] We are here to take care of the ship – and some of you ain’t up for that” (49). Waits tilstedeværelse på skibet forstyrrer dette forhold. Den medmenneskelighed, som han inficerer besætningen med, gør dem villige til at ofre deres eget velfærd for hans skyld, såvel som skibets. På ethvert tidspunkt af døgnet samles de i hans sygelukaf, hvor han – og ikke skibet – er fokuspunkt for deres opmærksomme blik: “Every one stared at the nigger” (87).

Som syg – og i en vis forstand også som sort – optræder Wait i romanen som et fælles gode i Espositos forstand: I sin undtagelsestilstand er han ikke underlagt skibets ejerskab, og denne undvigelse gør ham til fælleseje for mandskabet. Han er alles og ingens, et topos for en “openness to the other-than-self”, som Esposito skriver, som f.eks. det økosystem, som den menneskelige krop udgør. I denne forstand forvandler han besætningen til et fællesskab, der er bundet sammen af hans inficering af det. I forlængelse af Espositos refleksioner over modernitetens reducere af det fælles, er det bemærkelsesværdigt, at Wait fremstilles med religiøse konnotationer, der blandt andet kommer til udtryk i forbindelse med hans bortgang: “[L]ike the death of an old belief, [it] shook the foundations of our society. A common bond was gone” (96). Waits rolle kommer flere gange til udtryk i den måde, mandskabet omtaler ham på, nemlig som “our Jimmy” (43, 74, 98). Brugen af det possessive pronomin “vores” er i dette tilfælde ikke et udtryk for udsigerens ejerskabsforhold. Som Johannes bemærker i et af sine breve til Cordelia i Kierkegaards *Forførelers Dagbog* (1843): “Min Gud er jo ikke den Gud, der tilhører mig, men den Gud, hvem jeg tilhører” (Kierkegaard 1997, 114).

IV. Den posthumanistiske fortæller i *The Nigger of the “Narcissus”*

Denne læsning af den sociale dynamik, der karakteriserer mandskabet på *Narcissus* som et spændingsfelt mellem på den ene side en immuniserende bestræbelse og på den anden det fællesskab, der opstår omkring Wait, kan relateres til – og er til en vis grad båret af – den elasticitet, der præger romanens udsigelsesforhold. Igen nem hele *The Nigger of the “Narcissus”* veksles der mellem, hvad Gérard Genette i *Discours du récit* (1972) benævner som en heterodiegetisk og en homodiegetisk fortællerposition (Genette 1980, 243-52) og mellem ydre, indre og nulfokalisering (185-210). En “de”- og en “vi”-fortæller afløser hinanden løbende, mens en “jeg”-fortæller så pludselig introduceres i romanens afsluttende passage.⁶ Denne stemme- og modusvekslen forekommer oftest som modulationer, det vil sige som

glidende overgange, men i enkelte tilfælde også som abrupte skift, som f.eks. i denne refleksion over den murrende uro blandt mandskabet: “*Our little world went on its curved and unswerving path carrying a discontented and aspiring population. They found comfort of a gloomy kind in an interminable and conscientious analysis of their unappreciated worth*” (63, mine kursivering). De to positioner er, fra en logisk synsvinkel, gensidigt udelukkende. Enten er fortælleren en del af gruppen eller ikke, et af de anvendte personlige pronominer må derfor være misledende.

Disse udsigelsesforhold har været et andet gennemgående tema i romanens receptionshistorie og er ofte blevet italesat negativt, som udtryk for et fejlslagent narrativt design. Jeremy Hawthorn taler f.eks. om Conrads “technical confusions in the manipulations of narrative perspective and distance” (Hawthorn 1990, 101). I artiklen “Conrad and Posthumanist Narration” (2005) foretager Brian Richardson imidlertid en revurdering af dem. Ifølge ham er *The Nigger of the “Narcissus”* det første gennemførte eksempel på et litterært værk med en “vi”-fortæller og dermed “an original – in fact virtually unprecedented – narrative form for representing a collective psychology” (Richardson 2005, 213). Han påpeger, at den negative kritik af romanens udsigelsesforhold baserer sig på en mimetisk forståelse af fortælleren, det vil sige en forståelse af ham (eller dem) som enten menneskelig(e) og derfor defineret ved vores forestillinger om den menneskelige perceptionsevne og grænserne for den – eller som traditionelt alvidende. Hensigten med den stadige stemme- og modusvekslen er imidlertid, skriver han “not narratively to inscribe a person but rather to mirror, expressively, the crew’s changing cohesion through the pronouns used to describe them” (219).

Dette synspunkt er jeg enig i. Med denne strategi distancerer romanen sig fra naturalismen og realismen og rækker frem mod modernismen. I lighed med James Joyce i de afsluttende kapitler af *Ulysses* (1922) og Virginia Woolf i *The Waves* (1931) skaber Conrad en udsigelse, der ifølge Richardson “best [can] be described as a posthumanist narrating situation” (220). Posthumanistisk, dels fordi den via den kollektive fortæller overskrider humanismens optagethed af det autonome subjekt, men især fordi den ikke står i et mimetisk forhold til menneskelig kommunikativ praksis. I denne forstand er *The Nigger of the “Narcissus”* et eksempel på hvad Richardson og andre benævner som “unnatural narratives”.⁷

Det er en stærk pointe, men diskussionen af den elastiske udsigelsesfunktion kan nuanceres på baggrund af den ovenstående analyse af den sociale dynamik blandt mandskabet på *Narcissus*. “Vi” refererer i *The Nigger of the “Narcissus”* til mandskabet (og ikke officererne), hvis residens på skibet er folkelukafet, jf. romanens undertitel “A Tale of the Forecastle”. Pronominet omfatter ikke Wait, og heller ikke Donkin og Singleton, der positioneres i periferien af mandskabet. Richardson opfatter vi’et som udtryk for “the men’s common bond of labor” (218). Jeg vil derimod hævde, at dets forekomst i romanen ikke orienterer sig mod arbejdsfællesskabet, der er underlagt bestræbelsen på at immunisere livet, men mod det fællesskab, der opstår omkring Wait. Begivenhederne under stormen er f.eks. generelt fortalt fra en heterodiegetisk position, via en “de”-fortæller. Alle mand er på dækket, men de har glemt Wait, der på grund af skibets hældning er blevet spærret inde i sit sygelukaf, og en redningsaktion iværksættes. Den beskrives minutløst i en lang passage, hvor

“de”-fortælleren afløses af en homodiegetisk “vi”-fortæller. Da aktionen er veloverstået, vendes der igen tilbage til “de”-fortælleren.

Tendensen til at forekomsten af “vi”-fortælleren retter læseropmærksomheden mod fællesskabet omkring Wait, er måske mest åbenlys i forbindelse med den passage, der beskriver, hvordan Waits inficering af mandskabet tager form af en menneskeliggørelse af dem, som jeg har diskuteret ovenfor. I forbindelse med den optræder den eneste direkte karakteristik af vi’et i romanen.⁸ Men det indebærer ikke, at vi’ets holdning til Wait er utvetydig. Richardson diskuterer udsagnet “we understood the subtlety of his fear, sympathised with all his repulsions, shrinkings, evasions, delusions” som et eksempel på en slags selvbevidst upålidelighed: “The “we” perspective affirms even when it knows it is mistaken. This may be a covert testament to the many selves that make up the “we” or, more radically, a gesture pointing toward the intersubjective nature of every self” (219). Richardsons “radikale” læseforslag peger på, at vi’et – selv når det optræder åbenlyst upålideligt – indgår i den “openness to the other-than-self”, der karakteriserer fællesskabet omkring Wait.

V. Materialiteten som vilkår

Espositos begreber *immunitas* og *communitas* er nyttige redskaber til forståelsen af fremstillingen af den sociale dynamik blandt mandskabet på Narcissus. De fanger imidlertid ikke et vigtigt aspekt af denne dynamik, nemlig i hvor høj grad den er materielt funderet. Materialiteten fremstilles som et påtrængende vilkår for sørejseren fra Bombay til London på en række relationelle niveauer i romanen: i skibets forhold til naturen, i form af havet, vinden, solen og skydækket, nedbør; i mandskabets forhold til skibet og til deres arbejde på det; i deres forhold til deres ejendele; i deres forhold til officererne, til hinanden og til sig selv; til deres kroppe og deres kropslige praksis. Dette materielle fokus er, som Hester Blum anfører, et generelt træk ved maritim litteratur, der har at gøre med handlingens særlige situering: “Throughout the history of sea literature, the dizzying expanse of the ocean is contained by strict attention to the material practices of the ship” (Blum 2002, 19).

Materialiteten udgør generelt en udfordring mod biopolitik-begrebet. Foucaults refleksioner over det, som Espositos begreber udgår fra, er af såkaldte nymaterialister ofte blevet kritiseret som udtryk for en socialkonstruktivisme, der, med Karan Barads ord, forbliver inden for “a traditional humanist orbit” (Barad 2007, 235) i dens fokus på den menneskelige bevidstheds konstruktion af virkelighedsbilleder. Hos Foucault og hos de fleste af hans arvtagere er biopolitik-begrebet intimt forbundet med det menneskelige liv, en forbundethed, der hos Esposito blandt andet kommer til udtryk i den gentagne forekomst af det possessive pronomen “vores”, der henviser til det fællesmenneskelige: “our life”, “our practices”, “our bodies”, “ourselves” (Esposito 2013). I lyset heraf skriver Barad, at begrebet “might have been adequate to eighteenth- and nineteenth-century practices, but not contemporary ones” (Barad 2007, 200).

I artiklen “Rethinking Biopolitics” (2016) går Thomas Lemke på Foucaults vegne i rette med denne umyndiggørelse af biopolitik-begrebet via en diskussion af de

idéer om “gouvernementalité” – politiske ledelsesformer eller -strategier – som han fremsatte i sit sene forfatterskab. Lemke henviser til, at Foucault i sine forelæsninger på Collège de France i 1979-80 introducerer en forestilling om, at “ledelseskunsten” angår mennesker i et relationelt forhold til “ting”. Dette forhold udspiller sig i et “miljø”, som Foucault forstår som en “intersection between a multiplicity of living individuals working and coexisting with each other in a set of material elements that act on them and on which they act in turn” (Foucault 2007, 22). Som Lemke konkluderer, implicerer forestillingen om ledelseskunsten således en perspektivudvidelse af biopolitik-begrebet fra det menneskelige liv, isoleret betragtet, til dette livs udfoldelse i samspil med dets materielle omgivelser. En tilsvarende perspektivudvidelse finder man også belæg for i Espositos refleksioner over forholdet mellem biopolitik, *immunitas* og *communitas*. Hos ham implicerer forestillingen om “det fælles” også et miljø, som mennesket udfolder sig i samspil med, og den “openness to the other-than-self”, der karakteriserer tilhørsforholdet til et fællesskab, er også en åbning mod andet end det menneskelige.

Den sociale dynamiks materielle forankring i *The Nigger of the “Narcissus”* er fremtrædende i de passager, der fremstiller immuniseringen af livet ombord på skibet. Denne immunisering består i det hele taget af en bestræbelse på bestandig at justere livet i forhold til omskiftelige materielle vilkår. Disse vilkår fremstilles således ofte som en modstand mod skibets imperieopbyggende opgave. I beskrivelsen af redningsaktionen under stormen er denne modstand særlig stor. Den eneste adgang til Waits sygelukaf er gennem skibstømrerens raserede værksted, og redningsholdet må blandt andet grave sig igennem et flere tommer tykt lag søm:

“ Every nail in the world, not driven in firmly somewhere, seemed to have found its way into that carpenter’s shop. There they were, of all kinds, the remnants of stores from seven voyages. Tin-tacks, copper tacks (sharp as needles), pump nails, with big heads; like tiny iron mushrooms; nails without any heads (horrible); French nails polished and slim. They laid in a solid mass more inabordable [utilgængelig] than a hedgehog. We hesitated, yearning for a shovel, while Jimmy below us yelled as though he had been flayed. Groaning, we dug our fingers in, and very much hurt, shook our hands, scattering nails and drops of blood. (41-42)

Beskrivelsen fungerer som et *pars pro toto*-billede af fremstillingen af de materielle vilkår for sørejsen i romanen: Materialiteten er uforudsigelig, den er sammensat, men hober sig op for mandskabet, der må håndtere den, og denne håndtering kræver ofre. Med Jane Bennetts ord fremstår den som “vibrerende” for mandskabet. I den besjælende fremstilling af sømmene, der synes med pindsvineagtig snilde at have allieret sig mod mandskabet, tilskrives de, hvad hun i *Vibrant Matter* (2010) benævner som “tings-kraft”. Tings-kraft henviser til “the it as actant”: “the moment of independence (from subjectivity) possessed by things, a moment that must be there, since things do in fact affect other bodies, enhancing or weakening their power” (Bennett 2010, 3). Denne påvirkning er fremtrædende i *The Nigger of the “Narcissus”*. I sin diskussion af materialitetens agens trækker Bennett på Felix Guattari og Gilles Deleuzes forestilling om “assemblage”. En assemblage – en “samling” eller

“sammenføjning” – er en konstellation af komponenter, der ikke indgår i et fikseret forhold til hinanden, men som kan forskydes indbyrdes og erstattes af eksteriøre komponenter. Assemblager er, skriver Bennett, “living, throbbing confederations” (23). Deres egenskaber er emergente “in that their ability to make something happen [...] is distinct from the sum of the vital force of each materiality considered alone” (24). Den tilsyneladende alliance mellem sømmene i passagen citeret ovenfor udgør et eksempel på en sådan assemblage.

Udover besjæling gør Conrad brug af et beslægtet billedsprogligt greb til at fremstille forholdet mellem mandskab og materialitet i romanen, nemlig tingsliggørelse. Det forstås ikke her som, hvad Georg Lúkacs i essayet *Die Verdinglichung und das Bewußtsein des Proletariats* (1923) kalder for “reifikation”, og som angår det forhold, at “menneskets arbejde [af kapitalismen] gøres til ting, der som en vare er til genstand for salg og køb” (Rasmussen, Jakobsen og Camara 1999, 278), men simpelthen som en figurativ fremstilling af organismer som uorganiske genstande. I *Vibrant Matter* kommer Bennett kortfattet ind på besjæling i forbindelse med en diskussion af en af Charles Darwins tekster. Det er oplagt at forstå tropen som udtryk for en antropocentrisme, der kun kan forholde sig til omverdenen ved at indlemme den under det menneskelige domæne. Bennett argumenterer imidlertid overbevisende for, at besjæling kan være et redskab til at tilnærme sig denne omverden ved at skærpe følsomheden over for den: “In revealing similarities across categorical divides and lighting up structural parallels between material forms in “nature” and those in “culture”, anthropomorphism can reveal isomorphism” (Bennett 2010, 99). Noget lignende gør sig, men måske i endnu højere grad, gældende for tingsliggørende troper.

Det er især Waits karakter, der er genstand for denne tingsliggørelse i romanen. Fra det øjeblik, han introduceres i den, betones hans fysiske fremtoning – som den fremstår for alle sanser: ““Wait!” cried a deep, ringing voice. [...] [H]e [styrmanden] saw a tall figure standing on the rail. It came down and pushed through the crowd, marching with a heavy tread towards the light of the quarter-deck” (10). Brugen af neutrum-formen – “It came down” – holder skikkelsens ontologiske status åben, som en indikation af, at den kunne være *andet* end et menneske på trods af den forbindelse, der etableres mellem den og stemmen. Igennem resten af romanen fastholdes denne ontologiske åbenhed gennem tingsliggørende sammenligninger, der peger i forskellige retninger, men altid væk fra det menneskelige: Wait beskrives blandt andet som “a doll that had lost half its sawdust” (44), “a black idol” (64), “a sick brute” (78), “something inhuman” (85) og endda “a thing – a bloody thing!” (94). Det er denne tingsliggørelse af Wait, der betinger, at han kan opstå som et fælles gode for mandskabet. Hans “para-menneskelighed” er kernen i det fællesskab, der opstår omkring ham. Hans sygdom indgår som ét aspekt af den ontologiske åbenhed, hans karakter tilskrives, hans hudfarve som et andet. Det fremgår især af den førstnævnte sammenligning, der har stærke konnotationer til den såkaldte “golliwog”, en fiktiv amerikansk børnebogskarakter, skabt Florence Kate Upton i 1895, der blev fremstillet som en slags kludedukke, og som blev umådelig populær. Det er i den forbindelse vigtigt at påpege, at den ontologiske åbenhed også implicerer en eksklusion fra det fællesmenneskelige og dermed fra fællesmenneskelig etik

og moral. Det var netop en sådan racebetinget eksklusion der førte til Holocaust (Weheliye 2014).

Fremstår Wait først og fremmest som et princip i *The Nigger of the "Narcissus"*, som jeg har skrevet ovenfor, så udgør hans karakter et materielt princip. Det harmonerer med den næsten konsekvente ydre fokalisering på ham i romanen, som Genette noterer sig. Konsekvensen er "a character who will remain mysterious up to the end" (Genette 1980, 190). Et vigtigt element i mystikken omkring Wait er netop betoningen af dens para-menneskelige materialitet. Den ambivalens, der præger den, udgår fra misforholdet mellem hans materielle fremtoning og hans udsagn om den. Uanset om han påstår at være syg uden at fremvise nogen symptomer på tuberkulose, eller om han påstår, at han er kommet sig på trods af, at symptomerne på det modsatte er umiskendelige, kan hans krop ikke læses klart af mandskabet, som hans navn på mønstringslisten ikke kan læses af styrmanden.

Også Wait er, kan man hævde, "vibrerende", også han besidder, hvad Bennett benævner som en "tings-kraft", der påvirker andre kroppe og genstande. Det er denne kraft, der står i centrum for handlingen i *The Nigger of the "Narcissus"*, idet den er motoren i den forskydning fra *immunitas* til *communitas*, som romanen fremstiller. Waits krop har agens: Den bevæger kroppene omkring ham og forandrer skibets sociale konfigurationer. Det fællesskab, der opstår omkring ham, er ikke immaterielt, men er først og fremmest båret af ordløse handlinger og gerninger, som at grave ham fri igennem en tommetykt lag af søm eller at kaste en kofilnagle af jern efter kaptajnen, fordi han forbyder Wait at rejse sig fra sit sygeleje. Selv efter Waits død, hvor hans tingsliggørelse er et faktum, accentueres hans ligs tings-kraft: Det glider ikke ned i havet af de planker, som det er placeret på: "In death and swathed up for all eternity, he yet seemed to cling to the ship with the grip of an undying fear" (99). Da liget endelig mister sit greb, bevæges hele skibet. Narcissus "rolled as if relieved of an unfair burden; the sails flapped" (ibid.). Det samme gør naturen. Efter den lange periode med modvind vender vinden endelig, og Narcissus fuldender sin rejse mod England, uden yderligere forsinkelser og byrder.

Tilsyneladende paradoksalt – men ikke i lyset af forskningen i den gensidige nytte-værdi mellem menneskekroppen og bakterier og af endosymbiont-teorien – er det altså via Waits tings-kraft, at han inficerer mandskabet, via hans para-menneskelighed, at de bliver "highly humanised". Mens fremstillingen af hans krops hentæring harmonerer med den tidlige bakteriologis fokus på bakteriers destruktive agens, fremstår Wait som parasitær figur snarere som et udtryk for den aktuelle forsknings opmærksomhed på samspillet mellem krop og bakterier. Blandt sine mange eksempler på vital materialitet i *Vibrant Matter* refererer Bennett til de seks forskellige bakteriestammer, der bebor hendes albueled: "In a world of vibrant matter, it is thus not enough to say that we are "embodied". We are, rather, *an array of bodies*, many different kinds of them in a nested set of microbiomes" (Bennett 2010, 112-13).

VI. Afsluttende bemærkninger

Med sin parasitære figur konfronterer Conrad læserne med en forståelse af menneskets forhold til omverdenen, der står i opposition til den antropocentriske instrumentalisme, der dominerede den vestlige verden omkring 1900, en forståelse, der

peger frem mod post-antropocentriske idéer. Det er i assemblagen af dette syn på menneskets forhold til omverdenen, dets orkestrering i fremstillingen af mandskabets ambivalente relation til James Waits parasitære og tingsliggjorte figur, og den måde, som romanens “posthumanistiske” udsigelse elastisk orienterer sig mod det fællesskab, der opstår omkring ham, at *The Nigger of the “Narcissus”* fremstår som et nyskabende værk, og at den yder et bidrag til den tidlige modernisme generelt. Den – og litteraturen om den – har traditionelt været præget af et stærkt kognitivt fokus, der f.eks. er kommet til udtryk i den opmærksomhed som et stiltræk som bevidsthedsstrøm er blevet viet. Lukács var måske den første til at karakterisere modernismen som en “psykologisk introspektion”. I essayet “Reportage oder Gestaltung” (1932) argumenterer han således for, at modernistisk og ekspressionistisk litteratur forvrænger historiens objektive bevægelser (Gang 2013, 117). Men Lukács arvede idéen fra modernistiske poetologiske tekster som Henry James’ “The Art of Fiction” (1884), Marcel Prousts *Contre Sainte-Beuve* (1896), og Virginia Woolfs “Modern Fiction” (1919). Sidstnævnte skriver: “Let us record the atoms as they fall upon the mind in the order in which they fall” (Woolf 1984, 161). Den moderne romanforfatters opgave er ifølge Woolf at følge det mønster, som atomerne har afsat i “the dark places of psychology” (162). Conrads *The Nigger of the “Narcissus”* er et eksempel på et værk, der inviterer os til også at fokusere på “de mørke steder” i den moderne krop og dens materialitet.

Noter

- 1 Alle følgende henvisninger til romanen i brødteksten angives alene ved sidetal i parenteser.
- 2 Conrad, som havde en begivenhedsrig og succesfuld maritim karriere før han blev forfatter, foretog en rejse fra Bombay til Dunkirk april-oktober 1884 som andenstyrmand på et skib, der bar navnet *Narcissus*. Der er flere overensstemmelser mellem virkelighed og fiktion. Ombord på det virkelige *Narcissus* var der f.eks. en sort sømand fra Georgia (Morgan 1979, 205).
- 3 Den åbenlyse racisme i *The Nigger of the “Narcissus”* har forståeligt nok været et omdebatteret emne i sekundærlitteraturen, se f.eks. North 1994 for en nuanceret diskussion. Der er næppe en passage i romanen, der italesætter Wait, hvor det ikke pointeres, at han er sort, og der refereres generelt til ham som “nigger” i originalen (og ikke “neger”, som i den danske oversættelse) en benævnelse, der omkring 1900 var stærkt negativt ladet i modsætning til “negro”, der blev opfattet neutralt (Lively 2000, 134). Disse referencer forekommer ofte i dialoger, hvor de må tilskrives diverse karakterers holdning til Wait, og ikke den implicite forfatters. Donkin f.eks. fremstilles utvetydigt negativt i romanen. Men i nogle tilfælde er det en mere neutral fortællerinstans, der udtaler sig om Wait, som i forbindelse med hans påmønstring af skibet: “He held his head up in the glare of the lamp – a head vigorously modelled into deep shadows and shining lights – a head powerful and misshapen with a tormented and flattened face – a face pathetic and brutal: the tragic, the mysterious, the repulsive mask of a nigger’s soul” (11). Denne stærkt degraderende reducering af Wait til “en frastødende maske over en niggers sjæl” forekommer imidlertid i en passage, hvor han også beskrives som “calm, cool, towering, superb” (10). Hans overlegenhed i forhold til de øvrige menige sømænd skyldes ikke blot hans fysiske fremtoning, men også hans dannelse. I modsætning til dem er hans replikker ikke gengivet som dia- eller sociolekt, og hans ordforråd er stort og varieret. De reducerende og degraderende beskrivelser

- af Wait forekommer således side og side med individualiserende og eleverende beskrivelser. I denne forstand kan man argumentere for, at den racebetingede fremstilling af ham udgør et element i hans karakters kompleksitet og i besætningens komplekse forhold til ham.
- 4 Disse periodeangivelser henter jeg i Gilles Deleuzes opdatering af Foucaults begreber i artiklen "Postscriptum om kontrolsamfundet" (1990). Ifølge Deleuze lokaliserer Foucault de disciplinære samfund i det 18. og 19. århundrede, kulminerende i overgangen til det 20., hvorefter de blev afløst af kontrolsamfundene.
- 5 Jf. også hjemmesiden for det amerikanske storskalaprojekt The American Gut: <http://americangut.org/>. The American Gut er et såkaldt "Citizen Science"-projekt, der har til formål at kortlægge det humane mikrobioms udvikling i kroppen fra fødslen og frem og at analysere sociale og kulturelle variationer i dets sammensætning baseret på en stor mængde af prøver, indsendt af borgere.
- 6 Brian Richardson foretager en næranalyse af bevægelserne (Richardson 2005, 216-18).
- 7 Se fx Alber, Iversen, Nielsen og Richardson 2010, hvor forfatterne argumenterer imod den "mimetiske reduktionisme", der ifølge dem generelt karakteriserer narratologien: "that is, the argument that each and every aspect of narrative can be explained on the basis of our real-world knowledge and resulting cognitive parameters" (115). De diskuterer i artiklen tre forskellige aspekter af unaturlighed i litteraturen, hvoraf et er "unaturlige fortælleakter", der inkluderer "physically, logically, mnemonically, or psychologically impossible enunciation" (124).
- 8 "We had the air of being initiated in some infamous mysteries; we had the profound grimaces of conspirators, exchanged meaning glances, significant short words. We were inexpressibly vile and very much pleased with ourselves. We lied to him [Wait] with gravity, with emotion, with unction, as if performing some moral trick with a view to an eternal reward" (85-86).

Litteratur

- Agamben, Giorgio (2005): "Livs-form", i Mikkel Bolt og Jakob Lund Pedersen (red.): *Perspektiver i Giorgio Agambens filosofi*, Aarhus: Klim, s. 199-207.
- Alber, Jan, Iversen, Stefan, Nielsen, Henrik Skov og Richardson, Brian (2010): "Unnatural Narratives, Unnatural Narratology: Beyond Mimetic Models", *Narrative* 18:2, s. 113-36.
- Barad, Karen (2007): *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*, Durham: Duke University Press.
- Bennett, Jane (2010): *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*, Durham: Duke University Press.
- Blum, Hester (2002): *The View from the Masthead: Antebellum American Sea Narratives and the Maritime Imagination*. University of Pennsylvania (upubl. ph.d.-afhandling).
- Conrad, Joseph (1952): *Niggeren på "Narcis"*, København: Jespersen og Pios Forlag.
- Conrad, Joseph (1979a): *The Nigger of the "Narcissus"*, New York: W.W. Norton and Company [1897].
- Conrad, Joseph (1979b): "To my Readers in America", i Joseph Conrad: *The Nigger of the "Narcissus"*, s. 167-68 [1914].
- Deleuze, Gilles (2006): "Postscriptum om kontrolsamfundet", i *Forhandlinger 1972-1990*, Frederiksberg: Det lille Forlag, s. 212-18 [1990].
- Esposito, Roberto (2013): "Community, Immunity, Biopolitics", *Angelaki* 18:3, s. 83-90.
- Forster, E.M. (1985): *Aspects of the Novel*, Orlando: Harcourt [1927].
- Foucault, Michel (1978): *Viljen til viden: Seksualitetens historie 1*, København: Rhodos [1976].
- Foucault, Michel (2007): *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78*,

- London: Palgrave Macmillan.
- Frank, Søren (2013): "Maritime rytmer: En analyse af livet ombord på skibet", i Malene Breunig, Søren Frank, Hjørdis Brandrup Kortbek og Sten Moslund (red.): *Stedsvandringer: Analyser af stedets betydning i kunst, kultur og medier*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, s. 257-78.
- Gang, Joshua (2013): "Mindless Modernism", *Novel* 46:1, s. 116-32.
- Genette, Gérard (1980): *Narrative Discourse: An Essay in Method*, Ithaca: Cornell University Press [1972].
- Kierkegaard, Søren (1997): *Forførelers Dagbog*, København: Aschehoug [1843].
- Hawthorn, Jeremy (1990): *Joseph Conrad: Narrative Technique and Ideological Commitment*, London: Arnold.
- Lemke, Thomas (2016): "Rethinking Biopolitics: The New Materialism and the Political Economy of Life", i S.E. Wilmer og Audronė Žukauskaitė (red.): *Resisting Biopolitics: Philosophical, Political, and Performative Strategies*, New York: Routledge, s. 57-73.
- Levenson, Michael H. (1986): "The Modernist Narrator on the Victorian Sailing Ship", i *A Genealogy of Modernism: A Study of the English Literary Doctrine 1908-1922*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-10 [1984].
- Lively, Adam (2000): *Masks: Blackness, Race, and the Imagination*, New York: Oxford University Press.
- Margulis, Lynn og Sagan, Dorion (1997): *Microcosmos: Four Billion Years of Evolution from Our Microbial Ancestors*, Berkeley: University of California Press [1986].
- Morgan, Gerald (1979): "The Book of the Ship Narcissus", i *Joseph Conrad: The Nigger of the "Narcissus"*, s. 201-12.
- North, Michael (1994): "The Nigger of the 'Narcissus' as a Preface to Modernism", i *The Dialect of Modernism: Race, Language, and Twentieth-Century Literature*, New York/Oxford: Oxford University Press, s. 37-58.
- Otis, Laura (1999): *Membranes: Metaphors of Invasion in Nineteenth-Century Literature, Science, and Politics*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Porter, Roy (1996): "Medical Science", i Roy Porter (red.): *The Cambridge Illustrated History of Medicine*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 154-201.
- Rasmussen, Henrik, Jakobsen, Kamilla Hygum og Camara, Jeanne Bermann (1999): *Gads litteraturlleksikon*, København: Gads Forlag.
- Richardson, Brian (2005): "Conrad and Posthumanist Narration: Fabricating Class and Consciousness onboard the Narcissus", i Carola M. Kaplan, Peter Mallios og Andrea White (red.): *Conrad in the Twenty-First Century: Contemporary Approaches and Perspectives*, New York/London: Routledge, s. 213-22.
- Vigarello, Georges (1988): "The Children of Pasteur", i *Concepts of Cleanliness: Changing Attitudes in France since the Middle Ages*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 202-14 [1985].
- Weheliye, Alexander G. (2014): *Habeas Viscus: Racializing Assemblages, Biopolitics, and Black Feminist Theories of the Human*, Durham/London: Duke University Press.
- Woolf, Virginia (1989): "Modern Fiction", i *The Essays of Virginia Woolf. Volume 4: 1925 to 1928*. London: The Hogarth Press, s. 157-65.
- Worning, Peder (2014): *Der er flere bakterier i et gram lort end der er mennesker i hele verden*. København: FADL's Forlag.